

भक्तपुर तलेजुको राजेन्द्रविक्रम शाहको अहिलेसम्म प्रकाशमा नआएको ताम्रपत्र

—डा. पुरुषोत्तम लोचन श्रेष्ठ

भक्तपुर राजदरबारको मूलचोकको दक्षिणपट्टिको लड तलेजु भवानी र मानेश्वरीदेवी प्रतिष्ठापित आगम मन्दिर हो। यस आगम मन्दिरको पहिलो तलाको पछाडिपट्टि पूर्वतर्फको कोठाभित्रको पश्चिमाभिमुख ढोकाको बायाँपट्टिको बापासि (काठको गारो)मा यो ताम्रपत्र ठोकिराखिएको छ।^१ ३३३/४" लम्बा र २३१/२ चौडा यस ताम्रपत्रको माथिल्लो दायाँपट्टिको भागमा रोजेन्द्रविक्रमको मोहरछाप लागेको छ; त्यसदेखि केही माथि बायाँपट्टि (ताम्रपत्रको शीर्षमा) श्रीतलेजु, श्रीदुर्गाजु लेखिएको छ। यहाँ विक्रम संवत् १८८७ दिइएको छ।

मूलपाठ

१. स्वस्ति श्री गिरिराजचक्र चुडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरूदावली विराजमान मानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्रीश्री महाराजा राजेन्द्रविक्रम शाह वहादुर सम्सेरजङ्ग देवानाम् सदा समरविजयिनाम.....
२. आगे भादगाउँका.....लाई सम्बत् १८८६ साल मिति ज्येष्ठ वदि १२ रोज ६ का दिन हाम्रा वाहुलियाट संकल्प गरी षेत ३- था पूजा गुठी राषना निमित्त्य भादगाउँका ठूला सेराका षेतमध्ये षेत १।-

लुकुंदोल षेत मुरि १८ तस्को साध पूर्व रैकर षेतको आलिसाध लुह -

३. किल दच्छिन उंतर सेरा षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम बाटो साध लुहकिल दफे लुकुंदोल षेत मुरि १७ तस्को साध पूर्व षस्यांग् षोलाको डिल र सन्यासिको विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन पश्चिम सेरा षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर ब्राम्हणको विर्ता षेतको आलिसा -
४. ध लुहकिल चांथौ षेत मुरि १३ तस्को साध पूर्व रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन बाटो र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम कुलाको ढिक साध लुहकिल उंतर प्रजाको सुना षेतको आलिसाध लुहकिल पलेवु षेत मुरि ४ पाथि १० तस्को साध पूर्व कुलाको डिल साध
५. लुहकिल दच्छिन उंतर प्रजाके सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम लक्ष्मिनारायण डिड्वाको सदावर्त षेतको आलिसाध लुहकिल दफे पलेवु षेत मुरि ७ पाथि १० तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर स-
६. दावर्त षेतको र प्रजाको सुना षेतको आलिसाध

- लुहकिल लुकुंदोल षेत मुरि १२४ तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम उंतर सेरा षेतको आलिसाध लुहकिल व्यांना षेत मुरि ११० तस्को साध पूर्व ब्राम्हणको विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन गुठी षेतको आलिसाध लुह -
७. किल पश्चिम बाटो साध लुहकिल उंतर सेरा र ब्राम्हणका विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दफे व्यांना षेत मुरि ११६ तस्को साध पूर्व रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन ब्राम्हणको विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल औं अैनन गार्डका र कर्मि गैहले जागिर गरि षायका षेतमध्ये षेत २ धालाषुसि षेत मुरि १४ पाथि ११० तस्को साध पूर्व उंतर प्रजाका सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन बाटो र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम रैक-
९. र बाभो साध लुहकिल वपिको षेत मुरि १७ तस्को साध पूर्व प्रजाको सुना षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन रैकर बाभो साध लुहकिल पश्चिम सानु बाटो साध लुहकिल उंतर षेतको आलिसाध लुहकिल, यामिताको षेत मुरि १४ पाथि ११० तस्को साध पूर्व पश्चिम रै -
१०. कर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर बाटो साध लुहकिल वाकादोल षेत मुरि १८ तस्को साध पूर्व पश्चिम रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन उंतर प्रजाका सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल मुसु-
११. ज्या कोल्या षेत मुरि ११० तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम उंतर रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दफे मुसुज्या कोल्या षेत मुरि १२० तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम उंतर रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल मुगथौ षेत मुरि १४ तस्को साध पूर्व उंतर प्रजाको सुना षेतको आ-
१२. लि साध लुहकिल दच्छिन गुठी षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम सेरा षेतको आलिसाध लुहकिल गोडे षेत मुरि १२१ तस्को साध पूर्व रैकर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर गुठी षेतको आलि-
१३. साध लुहकिल तप्याषेत मुरि १४ पाथि १० तस्को साध पूर्व प्रजाको सुना र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन गुठी षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम उंतर रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल वदेको षेत मुरि १६ तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम उंतर प्रजा-
१४. को सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल गुवु षेत मुरि ११० पाथि १० तस्को साध पूर्व उंतर पश्चिम प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दक्षिण सानु बाटो साध लुहकिल गुवु षेत मुरि १४ पाथि ११० तस्को साध पूर्व सानु बाटो साध लुहकिल दच्छिन पश्चिम उंतर-
१५. प्रजाको सुना षेतको आलिसाध लुहकिल कुंपाकोव्वाक समेत षेत मुरि १९ तस्को साध पूर्व रैकर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन पश्चिम उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल नासाषु षेत मुरि १३ तस्को साध पूर्व उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन गुठी षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम बाटो सा-
१६. ध लुहकिल नासाषुव्वाक समेत षेत मुरि २ पाथि १० तस्को साध पूर्व पश्चिम उंतर प्रजाको सुना षेतको आलिसाध लुहकिल बाटो साध लुहकिल मसांदोल षेत मुरि ४ तस्को साध पूर्व पश्चिम दच्छिन उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल मुगुजोल षेत मुरि ४ पाथि १० तस्को साध पूर्व गुठी षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन-
१७. न पश्चिम उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल चुजिषेत मुरि ३ पाथि १० तस्को साध पूर्व प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध

- लुहकिल दच्छिन पश्चिम उंतर रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल सिमिगाल षेत १८ पाथि १० तस्को साध रैकर
१८. षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन प्रजाको सुना षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम ब्राम्हणको विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दिगुपा षेत मुरि ११९ तस्को साध पूर्व बाटो र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन बाभो र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल पश्चिम रैकर-
१९. र षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर बाटो र विर्ता षेत आलिसाध लुहकिल न्हाकंदोल षेत मुरि १२ तस्को साध पूर्व दच्छिन पश्चिम उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल सुइति षेत मुरि ११६ तस्को साध पूर्व षोलाको धिकसाध लुहकिल दच्छिन वि-
२०. ता र रैकर वाभो साध लुहकिल पश्चिम प्रजाको विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल उंतर बाटो साध लुहकिल दफे सुइति षेत मुरि ११८ तस्को साध पूर्व रैकर विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल दच्छिन विर्ता र रैकर वाभो साध लुहकिल पश्चिम रैकर वाभो साध लुह-
२१. किल उंतर प्रजाको सुना विर्ता षेतको आलिसाध लुहकिल ध्याथौ षेत मुरि १५ पाथि १५ तस्को साध पूर्व दच्छिन बाटो साध लुहकिल पश्चिम उंतर प्रजाको सुना विर्ता र रैकर षेतको आलिसाध लुहकिल यति सबै सिमाना भित्र ज्मा षेत ३ को सर्वकर अकर सर्वक माफ गरि था पु-
२२. जा गुठीको मोहर गरि बक्स्याको ताम्बापत्र गरिबक्स्यौं येस गुठीका गुठीहार भैरवसिले गुठी षेतका उत्पन्नले तपसीलमा लेष्या बमोजिमको पूजा चलाउनु असिनाले षादा किराले काटयामा र नरोपियामा सेष बाँकि रट्याको र भाउका किफाईतले पूजा न अडकाइ
२३. चलाउनु उहा प्रान्तको केहि बाँकि रहिगयो भन्या

गुठीहारले भोग्य गर्नु यो गुठी संकल्प हुँदा संकल्प वाक्य पढ्न्या पुरोहित जदुनाथ पडित अर्ज्याल पानि हालन्या श्री जनरल भीमसेन थापा साध लाउन्या सधियार थरघर मोदनाथ अर्ज्याल मित्र सर्मा पंथ ववहाल टोलको

२४. डगोल नाइक्या मध्यां अभितसिं डगोल वम्हटोलको हेमन्तसिं डगोल द्वान्या लक्ष्मिदास कमानसिं ढलपाहरु रत्न भिमसेन धंजु गोविन्द भाजुदेव राजविर मोहि नाइक्या पालसिं मोहि नाइक्या दयाराम मोहि नाइक्या महन्त मोहिहरु पदम विचारि अडै
२५. जोगनारायण दुर्गादास विस्नु नारायण विन्दरसिं जैसि देवनारायण सिवदत्तकौ नारायण दुवा गयासिं दुवा भैरवसिं गुठीहार रामनरसिं प्रधान मोहिनाइक्या गयासिं जोगनारायण मोहि लछ्मिसिं षडका अम्बरसिं षत्रि भाजुराम धनवन्त गोजन तलाछको गंगाराम भगि सालमि सिधि नारायेन सिपाहि छत्रसिं थापा कुष्णवीर थापा मनिकृस्न तेजनारायेन दाम्या सार्कि तपसील मिति वैसाष शुदि ३ रोजका दिन था पूजा १ गर्नाका साराजाम जिनीसी षर्च ६७ ॥///॥ सेता चावल मुरि १/३ हकुवा चावल मुरि २/१४/४ चिहुरा स्यावजिके धान मुरि ९। रोटिके गहु केराउ पाथि १३/४ नगदि षर्चके ५२॥।
- (पहिलो लहर-)
- भोज
रागा	१ के	१२
बोका	७ के	१०॥
हास	१ के	॥
पूजा		
रोटिके घ्यू धार्नि	३ के	३

दिपमालाके घ्यू धार्नि ७॥ के ७ ॥
धुप नैवेदको घ्यू तोला ४ के ॥

चिनि

रोटिके चिनि धार्नि ३ के २॥
पूजाके चिनि पाव १ के /
नैवेदको चिनि तोला ४ के S ॥
पंचामृतके दुद पाव २ के ॥ S ॥

दुद

षावाके दुद पाथि १ के ।
अचारहरूले लैजान्या दुद पाथि १ के । (तेश्रो लहर)

सुपारि सेर १ के । ॥
भेटिघाटि गैह्र के २।

पूजाहाराहरूका भोजके १४ ॥

दुद पाथि ५ के १ ॥'
अदुवा धार्नि १ के ,, ॥
कोटल दहि पाथि ३ के
सुठो तोला ४ के S ॥
पात्त धार्नि ४ के , ॥
दहि गोटा ३० के १॥''॥

(दोस्रो लहर)

वत्ति धूप १०० के /
सिंदु पाव १ के ।
श्रीषंड चन्दन तोला ८ के "
नरिवल गोटा २ के ।

मसला गैह्रके

मषान तोला ८ के '॥
अलैचि दाना तोला ४ के ./
छोहरा तोला ४ के /
लवागमासा ६ के S ॥
दात्या वषर तोला ४ के S .॥
मरिच तोला ८ के "
अलैचि तोला ८ के "
षयरगोलि तोला २ के "
पानविरा २४ के "

पंचामृतके

महपाव १ के '
अदुवाल के "
वेसारमाना २ के ,।
रायोमाना २ के ,।
घ्यू पाव २ के ,,,
दारूवाभारि ४ के ॥.
नुन माना ४ के ॥.
हासका फुल गोटा १२ के ।.

पंचरगिं कपरा हात ५ के ॥.

जजंका २०० के /

तीलमाना १ के /

भटमास पाथि ३ के ॥.

गरि तोला ४ के /

मासु धार्नि २ के ॥

पाट् चोलि १ के ,,

धागो तोला १० के ,,

गोकुल धुप तोला ८ के /

धूवा कपरा थान २ के १

केतकि पाता १ के २

गुंड पाव २ के ,॥

पगरिथान २ के ३

दालचिनि तोला ४ के ,,

दाष तोला ४ के ,,

मटपूजाके दछिना दाम १८ के /२

दहि गोटा ४ के ,,,

सषर सेर १ ॥ के ।.

हिग तोला १ के ,।

माछा पाव २ के ,,

मरिच तोला ४ के ,'

केराउ माना ४ के '॥

जिरा माना १ के ,,,

(चौथो लहर)

कोटल दहि माना	८ के	॥
दारूवा भारि	४ के	॥'
नुन पाथि १ के	१	
दफे नुन माना	॥के	'
सुक्याको माछा कुरूवा	२ के	।.
सुक्याको मासु पाव ३ के	।.	
जिरा नुन पाव	१ के	॥
हिगजिरा मसाला सागपात	के	"
हलुवाइके घासा	"	
धुपवति के	।.	
लावा कुरूवा	१ के	,
लेषन्या पिठो कुरवा १ के	,	
दफे भटमास माना ॥ के	S. २	
नडले छोडायाका अछेताके	"	
दफे घ्यु पाव	२ के	॥
गुड सेर १ के	॥	
अलैचि तोला	४ के	S. ॥
सागपातके	॥.	

काम काममा वालना लाख र भोज समेत अरू
षर्च गैह्र के ४/

पोसाकके ४

- ज्येष्ठ वदि १२ रोजका दिन दोश्रा था पूजा गर्नाको
साराजाम वमोजिम सदर तपसीलका रूपैया र जिनसि
६७॥,॥.

- गुठीबाट किला वाहिक नचापनु किला वमोजिम
कामकाज गामा. कसैले षिचला नगर्नु.

- जो येस वन्देजमा रहैन सो येस प्लोकमा भन्याको
पातकि होला. स्वादत्तां परदत्ताम्वा यो हरे द्वैवसुंधराम्.
षष्टिवर्ष सहश्राणि विष्टायां जायते कृत्रि.इति संवत्

- १८८७ साल मिति. भाद्र वदि १४ रोज ३ शुभम्-

श्लोक भागको अनुवाद

आफूले दिएको वा अरूले दिएका जग्गा जसले हरण
गर्छ; त्यो मानिस साठी हजार वर्षसम्म नरकमा कीरा

भइरहन्छ ।^३

व्याख्या-

नेपाल उपत्यकाका तीनवटै तलेजु आगममा विभिन्न
कालका मल्ल शासकहरूका साथै केही शाह शासकहरूले
समेत राखेर गएका अनेक था पूजाहरू अहिलेसम्म पनि चल्दै
आएका छन् । तान्त्रिक विधिपूर्वक गरिने था पूजालाई
शासकहरूले विशेष महत्त्व दिई प्रतिवर्ष यसको सञ्चालन
अटूट रूपमा भइरहोस् भन्नाका लागि आवश्यक पूजा
सामग्री सहित येथेष्ट जग्गा गुठी राखी राम्रो प्रबन्ध
मिलाएका हुन्थे; यो कुरा यस विषयमा प्रकाश पार्ने श्रोत
सामग्रीहरूका आधारमा थाहा पाइन्छ ।

तलेजुका सम्बद्ध दीक्षाधारी पुरोहित-ब्राम्हण (
राजोपाध्याय) कर्माचार्य र जोशीद्वारा गोप्य रूपमा गरिने था
पूजाको विधि विधान निकै लामो रहेको बुझिन्छ; यसैकारण
यो पूजालाई बिहानको पूजा र रात्र-पूजा गरी दुई चरणमा
विभक्त गरेर चलाइन्छ । कुन शासकले कुन तिथिमा र के
को उपलक्ष्यमा कुन चाहि था पूजा राखेको हो, सम्बद्ध
शासकको नाममा संकल्प गरी (संकल्प वाक्य पढेर) पूजा
चलाइने हुँदा धार्मिक सांस्कृतिक दृष्टिले मात्र नभएर
ऐतिहासिक दृष्टिले पनि था पूजाका ती संकल्प वाक्यहरू
विशेष महत्त्वका छन् भन्ने कुरा देखिन आएको छ । प्रमाणका
लागि केही शासकका संकल्प वाक्यहरू उदाहरणको रूपमा
यहाँ प्रस्तुत गरिन्छ-

तत्कालीन समयमा ललितपुर र भक्तपुरबीचको
राजनैतिक सम्बन्ध राम्रो छँदा ललितपुरका राजा योग नरेन्द्र
मल्लले भक्तपुर तलेजुमा एउटा था पूजा राखिदिएका थिए
।^३ उक्त था पूजाको संकल्प वाक्य यस प्रकार छ-

"माघ शुदि १५ मानगवत्र जजमानस्य श्री २
जोगनरेन्द्रमलवर्मन श्री २

स्वेष्टदेवता प्रीत्यर्थ प्रतिवर्ष पंचोपचार देवार्चन
पूजा निमित्यर्थः"

रणजित मल्लले 'वाभु' किल्ला दखल गरेको
अवसरमा राखेको था पूजाको संकल्प वाक्य यस प्रकार छ-

"माघ वदि ३ श्री रणजित मल्लन दल थाना ॥ वा

भुत्तेलाया ॥ मानगोत्र जजमानस्य श्री २ जयरनजित मल्ल नृपति श्री २ स्वेष्टदेवता प्रीत्यर्थ प्रतिवर्ष पंचोपचार देवार्चन ...”

भक्तपुर तलेजुमा था पूजा राख्ने पहिलो शाह शासक 'परम निर्गुणानन्द स्वामी' रणबहादुर शाह देखिन आएको कुराको पुष्टि यस विषयका स्रोत सामग्रीहरूको आधारमा थाहा पाइन्छ। आफ्नी रानी कान्तवती बिरामी हुँदा तिनको रोग निवारण होस् भन्ने अभिप्रायले उनले अन्यत्रका प्रसिद्ध देवस्थलमा पूजा-आजा गराउनुका साथै केही था पूजाहरू भक्तपुर तलेजुमा पनि राखिदिएका थिए; ती था पूजाका संकल्प वाक्य यस प्रकार छन्—

“मार्गसिलवदि ७ महारानीया च्याथाः ॥ कास्यपगोत्र जजमानस्य श्री २ कान्तावति देव्याया, ... श्री ३ स्वेष्टदेवता प्रीत्यर्थ प्रतिवर्ष पंचोपचार देवार्चन ...”^{१६}

“पौष शुदि १५ ॥ च्याथाया ॥ कास्यपगोत्र जजमानस्य श्री २ परमनिर्गुणानन्द स्वामि वर्मनस्य ... श्री २ स्वेष्टदेवता प्रीत्यर्थ पंचोपचार देवार्चन ...”^{१७}

राजेन्द्र विक्रम शाह वि. सं. १८७३ मा राजा हुँदा उनी नाबालक भएको कारणले उनको नायबी भई ललित त्रिपुरसुन्दरीले शासन चलाएकी थिइन्, अख्तियारी भीमसेन थापा थिए। आफ्नो नायबीकालमा ललित त्रिपुरसुन्दरीले पनि भक्तपुर तलेजुमा था पूजा राखिदिएकी थिइन्। तिनको नामबाट संकल्प गरी चलाइने था पूजाको संकल्प वाक्य यस्तो छ—

“माघ शुदि ७ ॥ महारानीया ॥ कास्यगोत्रजजमानस्य श्री २ ललितपुर-

सुन्दरिदेव्याया श्री २ स्वेष्टदेवता प्रीत्यर्थ ... प्रतिवर्ष पंचोपचार ...”^{१८}

उक्त परिप्रेक्ष्यमा राजेन्द्रविक्रम शाहले पनि भक्तपुर तलेजुमा प्रतिवर्ष पूजा गराउनको निमित्त वि.सं. १८८७ भाद्रमा ३ रोपनी खेत गुठी राखी मोहर गरिदिएको ताम्रपत्र यो हो।

भक्तपुर तलेजुमा राजेन्द्रविक्रम शाहको नामबाट संकल्प वाक्य पढी चलाइने दुइवटा था पूजाहरू देखिएका

छन्। ती मध्ये वैशाख शुदि ३ रोज (अक्षय तृतीया)मा गरिने था पूजाको शीर्षक 'नेठा था पूजा' रहेको छ;^{१९} यस दिन गरिने यस था पूजाको संकल्प वाक्य यस्तो छ—

“वैशाख शुदि ३ अक्षतृतीया श्री २ राजेन्द्र महाराजाया।

॥ ॥ कास्यापगोत्र जजमानस्य श्री २ राजेन्द्रविक्रम शाहदेव वरर्मनस्य श्री स्वेष्ट देवता प्रतिवर्ष, निसिघृत दीपमालिका दातुं श्री २ स्वेष्टदेवता पंचोपचार ...”^{२०}

माघ वदि पंचमीमा गरिने अर्को था पूजाको शीर्षक चाहीं 'श्रीपञ्चमी था पूजा' रहेको छ।^{२१} यस था पूजाको संकल्प वाक्य यस प्रकार छ—

“माघ वदि पंचमि ५ महाराजाया. कासिवगोत्र जजमानस्य श्री ३ राजेन्द्रविक्रम शाहदेव नृपतिनां सगनपरिनारानानिसिघृत दिप ...”^{२२}

भक्तपुर तलेजुमा विभिन्न कालका शासकहरूले राखिदिएका था पूजाहरू मध्ये हाल (वर्षभरीका सबै था पूजाहरू) २९ वटा मात्र चलेका देखिन्छन्। ती था पूजाहरू पनि 'ठूला' र 'साना' गरी दुई प्रकारका छन्। खासगरिकन 'साना' था पूजाहरू मल्ल शासकहरूका र 'ठूला' था पूजाहरू शाह शासकहरूका छन्। त्यस्तै अनेक नामका था पूजाहरू छन्।^{२३} आर्थिक लाभ भएको खुशीयालीमा राखिदिएको था पूजा 'लुँदव या था पूजा' (सुवर्ण लाभ भएकोमा) युद्धमा जितेको उपलक्ष्यमा राखिदिएको था पूजा 'रजाई था पूजा' पाँचतले मन्दिर बनेको उपलक्ष्यमा राखिएको था पूजाको नाम 'डातापोल था पूजा' लोहँ देग (भक्तपुर राजदरबारको प्राङ्गण अगाडिको दुंगे मन्दिर) बनेको उपलक्ष्यमा राखिदिएको था पूजाको नाम 'लोहँ देग था पूजा' रहन गएको सन्दर्भतर्फ विचार गर्दा^{२४} आफूले चिताएका र गरेका महत्त्वपूर्ण कार्य सिद्ध हुँदा, अनेक कृतिहरूको निर्माण एवं जीर्णोद्धार कार्य पूर्ण हुँदा तथा रोगबाट छुटकारा पाउन आदि अनेक कारणले ती था पूजाहरू शासकहरूले राखेका थिए भन्ने कुरा थाहा हुन्छ।

उक्त सन्दर्भमा राजेन्द्रविक्रम शाहले भक्तपुर तलेजुमा था पूजा के कारणले राखे; त्यस विषयम यहाँ प्रामाणिक रूपले भन्न नसके तापनि आफूले गरेको वा चिताएको कुनै

खास कार्यको सन्दर्भमा था पूजा राखिदिएका हुन् भन्ने कुरा बुझिन्छ ।

राजेन्द्रविक्रम शाहले था पूजाको निमित्त गुठी संकल्प गर्दा संकल्प वाक्य पढ्ने पुरोहित जदुनाथ पण्डित अर्ज्याल, पानी हाल्ने जनरल भीमसेन थापा र साध लाउने सधियार थरघर भौदनाथ अर्ज्याल यस ताम्रपत्रमा उल्लेख हुन आएका छन् ।

गोरखामा शाह राज्य स्थापनामा गणेश पाँडे, गंगाराम राना आदि अनेक व्यक्तिका साथै नारायणदास अर्ज्यालको पनि योगदान रहेकोले अर्ज्यालहरू पनि (नारायणदास अर्ज्याल र उनका वंशजहरू) गोरखाली भारादारीमा 'थरघर' का नामले सम्मानित भई वंशानुगत रूपमा गोरखाली भारादारीमा स्थान पाएका थिए ।^{१४} गोरखा राज्यको उदयको साथसाथै अघि बढ्ने मौका पाएका पण्डितवर्गमा नारायणदास अर्ज्यालका सन्तानहरू पनि पर्दछन् ।^{१५} यस ताम्रपत्रमा 'संकल्पवाक्य पढ्नुया पुरोहित जदुनाथ पण्डित अर्ज्याल' भनिएकोले यिनी त्यसताका राजपुरोहित थिए भन्ने कुरा थाहा पाइन्छ ।

राजेन्द्रविक्रम शाहको जन्म वि.सं. १८७० मा भएको थियो ।^{१६} यताबाट यो ताम्रपत्र गरिदिएताका उनी १७ वर्षका भइसकेका थिए । अतः राजनैतिक दाउपेचको भरमा माथि आएका भीमसेन थापाको निमित्त राजेन्द्रविक्रम शाहको 'क्रम उमेर' पनि शक्ति सुदृढीकरणका लागि सहायक सिद्ध रहेको बुझिन्छ । रणबहादुर शाहको हत्यापछि राजसिंहासनमा लगातार रूपमा बालक राजाहरू (गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाह, राजेन्द्रविक्रम शाह) देखा परेका तथा नायव ललित त्रिपुरासुन्दरी पनि आफ्नो पक्षमा भएकोले भीमसेन थापाको शक्ति असीमित रूपमा बढ्दै गएको थियो । यही क्रममा महत्वाकांक्षी भीमसेन थापाले वि.सं. १८६८ मा 'जनरल' पदवी लिई भारदारहरू भन्दा विशिष्ट बन्न पुगेका थिए ।^{१७}

यस ताम्रपत्रमा भक्तपुर जिल्लाका अनेक स्थान र अनेक प्रकारका खेतका नामहरू दिइएका छन् । 'रैकर', 'वितर्ता', 'सदावर्त', 'गुठी', 'सुनावितर्ता', 'सुनावितर्ता गुठी' आदि

अनेक नामका खेतहरूको उल्लेख आएकोले तात्कालिक भूमि सम्बन्धी व्यवस्था बुझ्न पनि यो ताम्रपत्र उपयोगी देखिन्छ । 'लुकुन्दोल' (ब्रम्हायणी परिसरमा), 'चान्यौ' (चान्यली, हनुमानघाट पूर्व), 'पलेबु' (जगतिबाट दक्षिण पूर्व), 'व्याना' (व्यानाम, निकासेरा इलाका), 'वपिको', 'यामितामो' (यामिता, सल्लाघारीबाट पश्चिमपट्टिको पुल), 'वाकादोल', 'मुसुच्याकोल्या' (मुसुपाको ?), 'मुगथौ' (मुगथली, भौरवेल इलाका), 'वदेको', 'कुम्पाको' (कुम्पारवा, ब्रम्हायणी पूर्व), 'नासाषु', 'मसादोल' (ब्रम्हायणी पछाडि, पूर्व-उत्तर), 'सिमिगाल' (सूर्यविनायक ट्रलबस पार्कबाट पूर्व पट्टि धालाखुसिमाथि), 'दिगुपा', 'न्हाकंदोल' (सिपडोल पूर्व), 'य्याथौ' (याते ?) आदि भक्तपुरका अनेक स्थानका नामहरू हुन् । त्यस्तै 'षस्यांग् षोला' (खासाङखुसुङ खोला) यस नगरको उत्तरतर्फ छ; 'धालाषुसि' (धालाखुसि) चाँहि दक्षिणतर्फको सानो खोल्सो हो । 'कुम्पाको' र 'नासाषु' का पछिल्लर 'व्वाक' शब्दको उल्लेख पनि यस ताम्रपत्रमा परेका छन् । खोलाको किनारमा लाम्चो परेर गएको खेतलाई नेवारीमा 'व्वाक' भनिन्छ ।

यस ताम्रपत्रमा प्रतिवर्ष था पूजाको निमित्त चाहिने सराजाम खुलाएर दिइएका छन् । सराजामका ती सूचीमा सामग्रीको मोल पनि खुलाएर दिइएको हुँदा तत्कालिक बजारभाउ थाहा पाउन पनि उपयोगी छ । यस ताम्रपत्रमा उल्लिखित सामग्रीको मूल्य-सूची हुँदा त्यस वखत रांगो १२ रू. मा पाइन्थ्यो; बोको १ रू. ५० पैसामा पाइन्थ्यो; सेतो चामल मुरी १ रू. ३ पैसामा पाइन्थ्यो; घिउ १ धानीको १ रू.; चिनी १ धानीको ४५ पैसा; दूध १ पाथीको ४ आना १ पैसा; अदुवा १ धानीको २ पैसा २ दाम; नून १ मानाको ८ पैसा; जिरा १ मानाको ३ पैसा पर्दथ्यो भन्ने कुरा थाहा पाइन्छ । यसै गरी अरू चीजबीजको पनि तात्कालिक बजार भाउ यस ताम्रपत्रबाट थाहा हुन्छ ।

मूल्य सहित खोली सराजाम सूची शिलालेख, ताम्रपत्र आदिमा लेख्ने चलन अव्यवहारिक देखिन्छ । बजार भाउमा क्रमिक रूपले अन्तर आइरहने हुनाले मूल्य तोकी सराजाम राख्ने यस चलनले साविक बमोजिम पूजा चलाउन

गाह्रो पर्दै आइरहेको वास्तविकतालाई सहजै बुझ्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ-सूची

१. यो ताम्रपत्र यस ठाउँमा छ भन्ने कुराको जानकारी दिनुको साथै अभिलेख पढी त्यसको उतार गर्ने कार्यमा समेत पनि आवश्यक व्यवस्था मिलाई सहयोग गरिदिनु हुने तलेजुका पूजारी श्री सुरेन्द्रवीर कर्माचार्यज्यूप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै अभिलेख पढ्ने सार्ने कार्यमा सहयोग गर्नु हुने श्री विनोदराज शर्माज्यूप्रति पनि कृतज्ञ छु ।
२. ताम्रपत्र, शिलालेख आदिको अन्त्यतिर यस विषयका एउटै व्यहोरा परेका श्लोकहरू तात्कालिक शाहकालका अभिलेखहरूमा पाइन्छन् । उदाहरणको निमित्त वि.सं. १८५६ को भक्तपुर तलेजुको गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाहको ताम्रपत्रलाई लिन सकिन्छ । धार्मिक आस्था, नियम र अनुशासनमा चल्ने त्यस वखतको समाजमा यस्ता धार्मिक बन्देजले पनि निरन्तरता प्रदान गर्नमा सहयोग पुऱ्याएको बुझिन्छ । यहाँ यस श्लोकको अनुवाद भाग शाहकालका अभिलेखबाट लिइएको छ,—
धनबज्र बज्राचार्य, टेक बहादुर श्रेष्ठ— शाहकालका अभिलेख (काठमाडौं, नेपाल र एसियाली अनुसन्धान केन्द्र, वि.सं. २०३७) पृष्ठ ३०० ।
३. यस विषयको योगनरेन्द्र मल्लको सुवर्णपत्र तलेजु मूलचोकको उत्तरपट्टिको दलानमा छ । यसको अभिलेख 'अभिलेख संग्रह' सातौं भागको पृष्ठ २९-३० मा छापिएको छ ।
४. लेखकको संग्रहमा रहेको 'श्री ३ तलेजुस्के था पूजाया वाक्य' (अप्रकाशित) ठ्यासफूबाट ।
५. सोही ।
६. सोही ।
७. सोही ।
८. सोही ।
९. पुरूषोत्तम लोचन श्रेष्ठ 'भक्तपुर तलेजुको था पूजा: एक ऐतिहासिक विश्लेषण' प्राचीन नेपाल (काठमाडौं, पुरातत्त्व विभाग, वि.सं. २०४४) संख्या १०४, पृष्ठ १३ ।
१०. पाद टिप्पणी संख्या ४ ।
११. पाद टिप्पणी संख्या ९, पृष्ठ १६ ।
१२. पाद टिप्पणी संख्या ४ ।
१३. सोही, पृष्ठ १३-१७ ।
१४. सोही, पृष्ठ १३-१७ ।
१५. पाद टिप्पणी २, पृष्ठ ५४ ।
१६. सोही, पृष्ठ ३१३ ।
१७. शंकरमान राजवंशी 'ऐतिहासिक कुण्डली' पृष्ठ १८४ ।
१८. पाद टिप्पणी संख्या २ पृष्ठ ४९८ ।